Formaţi „F” de la Frankenstein

A. C. Clarke

Iată-ne acum la capătul antologiei noastre. De vreme ce am deschis-o cu un gigant al anticipaţiei şi un expert în povestirile cu roboti, era firesc s-o închidem cu celălalt pol al anticipaţiei mondiale, Arthur C. Clarke – şi el maestru incontestabil al povestirilor despre maşini cibernetice.

Şi pentru că Asimov îl cunoaşte foarte bine pe Arthur C. Clarke, n-am rezistat tentaţiei de a-l lăsa chiar pe el să vi-l prezinte (Oricum, chiar cu Doc Asimov nu ne propunem să concurăm!):

„În ce mă priveşte, Arthur îmi este fără îndoială superior. Îmi este superior, de pildă, ca vîrstă, cu trei ani, fiind născut în 1917, aşa că acum are puţin peste şaizeci de ani, în timp ce eu am puţin peste treizeci (aşa cum toată lumea ştie). Îmi este superior deasemenea în chelie şi urîţenie, fiind atît mai chel cît şi mai urît decît mine şi mărturisesc, aceste lucruri cu toată modestia...

A debutat ca scriitor profesionist în 1946 (şase ani după debutul meu) cu o scurtă povestire numită *Laţul* publicată în numărul din aprilie al revistei *Astounding*. În curînd s-a remarcat că atît el cit şi eu aparţineam aceleiaşi şcoli de scriitori SF.

Arthur este puternic orientat tehnologic. Are pregătire ştiinţifică şi imaginaţia sa este disciplinată. Hoinăreşte prin univers dar rămîne întotdeauna în limitele legilor naturale. A fost, de pildă, primul care a conceput comunicaţiile prin sateliţi, explicînd modul lor de realizare într-un articol pe care l-a publicat în 1948. Suna a science-fiction dar nu era deloc science fiction. Astăzi este o realitate incontestabila, iar Arthur obişnuieşte uneori să spună cu tristeţe că, dacă ar ii avut inspiraţia să breveteze cîteva din noţiunile de bază din acel articol, ar fi devenit acum un om incredibil de bogat. (Bunule cititor, nu lăcrima, oricum s-a aranjat, şi *este* acum un om incredibil de bogat...)

Imaginaţia sa disciplinată îi caracterizează povestirile. Nu pune prea mult temei pe sex sau violenţă, nici pe prozele cu mult roşu şi din această cauză, alambicata imagine a Universului pe care ne-o propune are şansa de a fi corectă, întocmai ca şi acele comunicaţii ale sale prin satelit.

În 1953 Arthur a dat lovitura cea mare cu *Sfîrşitul copilăriei*. Această viziune a omului şi a viitorului său, care urcă în spirale vaste de la războiul rece al anilor cincizeci spre culmi inimaginabile, este de atunci foarte populară. Noţiunea clarkiană a Overlorzilor, gardieni ai vieţii în tot Universul, a apărut din nou în, de acum, clasicul film *2001 – O Odisee Spaţială*, iar anumite aspecte ale ei se întîlnesc şi în ultimul său roman premiat: *Întîlnire cu Rama*.

Arthur pretinde că acum a ieşit la pensie, deşi prea puţini dintre cei care au invocat aceeaşi scuză s-au ţinut de cuvînt. El este respectat atît de oamenii de ştiinţă cît şi de entuziaştii literaturii de science fiction, a cîştigat aproape toate distincţiile în aceste domenii, a devenit faimos şi bogat.

Nu are familie şi trăieşte retras într-o vilă pe ţărmurile Oceanului Indian,

în Sri Lanka, iar turiştii din toată lumea sosesc aici să-l privească.”

Asta-i.

*

Povestirea *Formaţi „F” de la Frankenstein*, apărută în 1964, transpune într-o formă literară un concept mai vechi al autorului: comunicaţiile prin satelit, de care, cu atît umor, amintea şi Isaac Asimov în prezentarea sa. Este istoria unui coşmar care, deşi (din fericire) nu s-a adeverit, merită şi astăzi toată atenţia, chiar şi numai pentru frumuseţea speculaţiilor ştiinţifice pe care le avansează.

***

La 1 decembrie, ora 1 şi 50, toate telefoanele din lume începură să sune.

Un sfert de miliard de oameni şi-au ridicat receptoarele aparatelor lor şi au ascultat pentru cîteva secunde – încurcaţi sau perplecşi. Cei treziţi în mijlocul nopţii au presupus că fuseseră chemaţi de la distanţă mare de vreun prieten care folosea legătura prin sateliţi, dată cu mult tam-tam în exploatare în ziua precedentă. Dar nu o voce era în receptor ci mai degrabă un sunet, care, unora li s-a părut a semăna cu vuietul mării, iar altora cu vibraţiile unor coarde de harpă strunite de vînt. Şi nu puţini vor fi fost în acele clipe acei ce şi-au amintit de un sunet tăinuit al copilăriei: zgomotul sîngelui ce pulsează prin vene, care se aude atunci cînd pui la ureche o scoică sau un ghioc. Dar orice ar fi fost, n-a durat mai mult de douăzeci de secunde. Apoi a fost înlocuit de tonul normal al aparatului.

Abonaţii din întreaga lume înjurară, bîiguiră: „greşeală” şi lăsară receptorul în furcă. Unii încercară să anunţe deranjamentele, dar firul părea ocupat. În cîteva ore aproape toţi uitaseră de incident – cu excepţia celor a căror sarcină era să aibă grijă de aceste lucruri.

La Centrala de Cercetări în Telecomunicaţii incidentul a fost discutat toată dimineaţa, dar nu s-a ajuns la niciun rezultat. Aşa că discuţiile au continuat şi în timpul pauzei de prînz, cînd, flămînzi, inginerii au năvălit în micuţa cafenea de peste drum.

— Eu tot cred, spuse electronistul Willy Smith, că a fost vorba de o supratensiune de moment, produsă de conectarea reţelei de sateliţi.

— În orice caz, ceva în legătură cu sateliţii, fu de acord Jules Reyner, proiectantul de circuite integrate. De ce însă acest decalaj de timp? Sateliţii au fost conectaţi la miezul nopţii, iar soneriile telefoanelor, aşa cum ştim, au sunat două ore mai tîrziu.

— Tu ce crezi, Doctore? întrebă Bob Andrews, programatorul de computere. Ai tăcut toată dimineaţa. Precis ai ajuns la o concluzie.

Dr. John Williams, şeful Secţiei de matematică, se agită uşor stînjenit.

— Da, spuse, am ajuns. Dar nu cred c-o veţi lua în serios.

— N-are importanţă. Chiar dacă e la fel de trăsnită ca poveştile alea de science fiction pe care le scrii sub pseudonim, ne-ar putea da totuşi unele sugestii.

Williams se înroşi puţin. Toţi ştiau de povestirile lui şi, de fapt, nu trebuia să-i fie ruşine de ele. Oricum, fuseseră adunate într-un volum (se vindeau cu cinci şilingi şi îi mai rămăseseră vreo două sute de exemplare).

— Prea bine, spuse, netezind faţa de masă. De ani de zile mă frămîntă această problemă. Aţi luat vreodată în considerare analogia dintre o centrală telefonică automată şi creierul uman?

— Bineînţeles, cine nu s-a gîndit la asta, ironiză unul dintre ascultători. Ideea e veche, cred că de pe vremea lui Graham Bell.

— Posibil. N-am spus că sînt original. Spun însă că e timpul să privim ideea aceasta cu seriozitate. Aruncă o privire posomorită spre tuburile fluorescente din plafon, aprinse în acea zi ceţoasă de iarnă. Ce dracu mai e şi cu lumina asta? De vreo cinci minute tot pîlpîie.

— Nu-ţi face griji. Probabil că Maisie a uitat să-şi plătească factura pentru electricitate. Hai mai bine să-ţi auzim teoria.

— De fapt nici nu mai este o teorie ci realitatea concretă. Se ştie, creierul uman este un sistem de întrerupătoare – neuronii – interconectate într-o manieră foarte elaborată prin nervi. O centrală telefonică automată este, de asemenea, un sistem de întrerupătoare – selectoarele şi toate celelalte – conectate prin fire.

— De acord, spuse Smith. Dar această analogie nu te va duce prea departe. Nu sînt oare aproape cincisprezece miliarde de neuroni în creier? Cam multişor, nu-i aşa, pentru o centrală telefonică!

Răspunsul lui Williams fu întrerupt de zgomotul unui reactor ce zbura la joasă altitudine. Aşa că, înainte de a continua, trebui să aştepte pînă cînd pereţii cafenelei încetară să mai vibreze.

— Niciodată nu le-am auzit zburînd atît de jos, spuse Andrews nemulţumit. Cred că este împotriva regulamentelor.

— Aşa şi este, dar nu te enerva – turnul de control de la aeroportul Londrei îl va identifica cu siguranţă.

— Nu mă-ndoiesc, spuse Reyner. De fapt Concord-ul urma să aterizeze la ei. Nici eu n-am auzit vreunul să zboare aşa de jos. Bine că n-am fost la bord.

— Mai continuam sau nu blestemata asta de discuţie? întrebă Smith.

— Desigur, ai dreptate în privinţa celor cincisprezece miliarde de neuroni din creierul uman, continuă Williams netulburat. Şi aici e buba. Cincisprezece miliarde pare cam mult, dar nu e totuşi un număr aşa de mare. Prin anii şaizeci, în centralele telefonice de pe glob erau, de fapt, mult mai multe întrerupătoare. Iar astăzi sînt aproape de cinci ori mai multe.

— Aha, spuse încet Reyner. Iar de ieri, toate sînt capabile să se interconecteze, de vreme ce s-a dat în exploatare reţeaua de sateliţi.

— Exact.

Pentru o clipă s-a lăsat tăcerea, doar în depărtare se auzea sirena unei maşini de pompieri.

— Să n-o luăm pe ocolite, interveni Smith. Vrei să sugerezi că sistemul telefonic mondial este acum un creier gigantic?

— Spus brutal, din punct de vedere antropomorfist, da. În ceea ce mă

priveşte, prefer să gîndesc în termeni de mărime critică. Williams ridică braţele în faţă cu pumnii strînşi. Avem aici, continuă el, două bucăţi de U-235. Nimic nu se întîmplă atît timp cît le ţii separate. Dar adu-le împreună, continuă în timp ce-şi apropia pumnii, şi vei avea ceva complet diferit de o simplă bucată de uraniu ele două ori mai mare: un crater de aproape un kilometru în diametru. La fel stau lucrurile şi cu reţelele noastre telefonice. Pînă astăzi, ele au fost într-adevăr mari, dar independente, autonome. Acum însă, multiplicînd brusc conexiunile, reţelele s-au unit unele cu altele şi au atins astfel nivelul critic.

— Şi cam ce-ar vrea să însemne nivelul critic în acest caz? vru să ştie Smith.

— În lipsa unui cuvînt mai potrivit – conştiinţă.

— Un fel cam straniu de conştiinţă, ţinu să remarce Reyner. Dar ce organe de simţ ar putea ea folosi?

— Păi, mai întîi, toate staţiile de radio şi televiziune din lume ar putea s-o alimenteze cu informaţii prin reţelele teritoriale, şi asta i-ar oferi suficiente subiecte de meditaţie! Apoi ar fi toate datele înmagazinate în toate computerele – ar putea avea acces la ele – toate bibliotecile electronice, sistemele de urmărire radar, memoriile roboţilor industriali. Ehei, ar avea destule organe de simţ! Cred că nici măcar nu ne putem închipui ce imagine şi-ar forma despre lume, dar putem fi siguri că ar fi infinit mai bogată şi mai complexă decît a noastră...

— Să zicem; ideea este interesantă, spuse Reyner, dar în afară de a medita, ce-ar mai putea *face*? Nu s-ar putea duce nicăieri, n-ar avea membre.

— Dar de ce să vrea să se deplaseze? Ar putea fi în acelaşi timp pretutindeni. Şi toate echipamentele controlate electric de pe planetă i-ar putea servi drept membre...

— Acum înţeleg cum e cu decalajul acela de timp, exclamă Andrews. Sistemul a fost conceput la miezul nopţii, dar nu s-a născut pînă la unu şi cincizeci dimineaţa. Zgomotul care ne-a trezit pe toţi, n-a fost decît... ţipătul noului născut.

Încerca să pară glumeţ, dar nu era convingător şi nimeni n-a zîmbit măcar. Deasupra, luminile fluorescente îşi continuau clipirea lor enervantă, din ce în ce mai slabe. Apoi discuţia s-a întrerupt din nou pentru că în cafenea şi-a făcut obişnuita-i intrare gălăgioasă Jim Small de la Societatea de Centrale Electrice.

— Priviţi aici, băieţi, spuse rîzînd în timp ce flutura o bucată de hîrtie prin faţa colegilor săi. Sînt bogat. Aţi mai văzut vreodată un asemenea cont de bancă?

Dr. Williams luă formularul cu pricina, privi coloanele şi citi rezultatul cu voce tare:

— Credit 999.999.897,87 £. Nu e nimic ciudat în asta, continuă el, în ciuda amuzamentului general. Am făcut o depunere de numai 102 £, iar computerul a făcut o mică greşeală şi a adăugat unsprezece de nouă. După ce băncile au trecut la sistemul zecimal, astfel de lucruri s-au întîmplat frecvent.

— Ştiu, ştiu, spuse Small, dar nu-mi strica plăcerea. Am să înrămez acest formular, Mă gîndesc ce s-ar întîmpla dacă, avînd un aşa credit, aş retrage acum cîteva milioane? Iar dacă ar fi refuzat, aş putea da banca în judecată?

— Nicidecum, îi răspunse Reyner. Pun pariu că băncile s-au gîndit la asta de mult şi şi-au luat nişte măsuri de protecţie, Dar apropo, cînd ai primit acest formular?

— Cu poşta de prînz. A venit direct la birou, aşa că nevastă-mea n-a avut norocul să-l vadă.

— Hm, asta înseamnă că a fost imprimat azi-dimineaţă devreme. Oricum, după miezul nopţii...

— Unde vrei să ajungi? Şi ce e cu mutrele astea pe voi?

Nimeni nu-i răspunse. Apăruse un nou iepure şi ogarii erau pe urmele lui.

— Ce ştiţi despre sistemul automat al băncilor, întrebă Smith. Sînt ele interconectate?

— Ca toate celelalte în zilele noastre, răspunse Andrews. Sînt toate în aceeaşi reţea; computerele de pe întregul glob comunică între ele. Şi, cred că ai dreptate John, aici e buba. Dacă într-adevăr vor apare necazuri, cam pe-aici m-aş aştepta. Desigur, pe lîngă problemele cu sistemul telefonic în sine...

— Nimeni nu mi-a răspuns la întrebarea pe care am pus-o înainte de apariţia lui Jim, se plînse Reyner. Ce-ar vrea, de fapt, să facă acest supercreier? Ar fi el prietenos, ostil, indiferent? Şi-ar putea da el seama că noi existăm? Sau consideră semnalele electronice cu care are de-a face ca fiind singura realitate?

— Văd că ai început să-mi dai dreptate, spuse Williams cu satisfacţie amară. Pot să-ţi răspund, dar tot printr-o întrebare. Ce face un nou-născut? Începe prin a căuta de mîncare. Privi din nou la lumina pîlpîitoare. Drace, spuse încet, ca şi cum abia atunci şi-ar fi dat seama de ceva. De o singură hrană are nevoie – de electricitate.

— Ei nu, că asta-i prea de tot, exclamă Smith. Ce dracu se-ntîmplă cu prînzul nostru? Am făcut comanda de peste douăzeci de minute.

Nu-i răspunse nimeni.

— Iar apoi, reluă Reyner de acolo unde se oprise Williams, va începe prin a privi în jurul său şi a-şi întinde membrele. De fapt va începe să se joace ca orice copil.

— Iar copiii mai şi sparg *cîte ceva*, spuse cineva.

— O să aibă destule jucării, pe cinstea mea. Concord-ul acela care a venit peste noi adineauri. Liniile de producţie automatizate, semafoarele...

— Ciudat că le-ai amintit, exclamă Small. Ceva s-a întîmplat cu semaforul de afară – este pe roşu de zece minute şi circulaţia e paralizată.

— Presupun că a luat foc pe undeva. Se aude sirena pompierilor.

— Eu am auzit două alarme şi ceva ce a semănat cu o explozie dinspre zona industrială. Să sperăm că nu e nimic serios.

— Maisie! adu nişte lumînări. Nu se vede nimic...

— A! acum mi-am amintit! Cafeneaua asta are numai plite electrice. Aşa că o să ne servim prînzul rece, dacă o să-l mai servim şi aşa...

— Cel puţin putem citi ziarul în timpul ăsta. E ultima ediţie, asta pe care ai adus-o, Smith?

— Da. Nici n-am avut timp să mă uit pe el. Hm... Se pare c-au avut loc cîteva accidente ciudate în dimineaţa asta – semafoare de cale ferată defecte, explozie la o conductă de apă, zeci de plîngeri în legătură cu „greşeala” din noaptea trecută...

Întoarse pagina şi încremeni.

— Ce e, ce s-a întîmplat?

Fără niciun cuvînt Small îi înmîna ziarul. Numai tillul de sus avea sens. Restul, articol după articol, erau amestecate în devălmăşie; ici şi colo anunţuri incomplete marcau insule de raţiune într-un ocean de nebunie. Fuseseră, pe semne, concepute ca rubrici separate şi scăpaseră amestecului de texte din jur.

— Iată la ce ne-a dus imprimarea la distanţa şi autodistribuţia, mormăi Andrews. Mă tem că Presa a exagerat puţin punînd prea multe ouă într-un singur paner electronic.

— Mă tem că toţi am procedat la fel, spuse Williams solemn, absolut toţi.

— Dacă-mi permiteţi cîteva cuvinte pe marginea celor discutate, în scopul de a preveni „isteria mulţimilor” ce pare a fi infectat şi această adunare, spuse Smith cu voce tare şi fermă. Vreau să subliniez că nu este nimic îngrijorător – chiar dacă fantezia ingenioasă a lui John este corectă. Nu trebuie decît să deconectăm sateliţii şi ne vom întoarce acolo unde am fost ieri.

— Lobotomie prefrontală, murmură Williams. M-am gîndit şi eu la asta.

— Cum? a, da – tăierea unor bucăţi din creier. Deşi scumpă, metoda ar rezolva, desigur, problema. Bineînţeles, ne vom întoarce astfel la scrisori şi telegrafie, dar civilizaţia va supravieţui.

De prin împrejurimi s-a auzit o explozie scurta şi violentă.

— Nu-mi place deloc, spuse nervos Andrews. Hai să vedem ce are de spus venerabilul BBC. Buletinul de la ora 13 abia a început.

Deschise servieta şi scoase un radiotranzistor.

— ...un număr fără precedent de accidente industriale, ca şi lansarea inexplicabilă a trei salve de rachete teleghidate din instalaţiile militare din Statele Unite. Mai multe aeroporturi au trebuit să-şi suspende activitatea datorită comportării ilogice a radarelor, iar băncile şi oficiile de schimb au fost închise deoarece nu se mai pot baza pe sistemul lor de prelucrare a informaţiei...

— Vreţi să spuneţi că... murmură Small, dar fu imediat redus la tăcere.

...Un moment vă rog, tocmai se imprimă o ultimă ştire. Iat-o! Sîntem informaţi că noul sistem de comunicaţii prin sateliţi a scăpat de sub control. Nu mai răspunde la comenzile de pe sol. Potrivit...

BBC-ul dispăruse din eter. Pînă şi zgomotul de fond dispăruse. Andrews prinse butonul de scală şi îl roti. Pe întreaga scală eterul era tăcut.

În cele din urmă Reyner spuse, cu o voce nu prea departe de isterie:

— Lobotomia aceea prefrontală era o idee grozavă, John. Păcat că, deja, Copilaşul s-a gîndit la ea...

Williams se ridică încet în picioare.

— Hai să ne-ntoarcem în laborator, spuse. Trebuie să existe un răspuns undeva.

Dar ştia că era deja mult, mult prea tîrziu. Pentru *Homo Sapiens*, soneria telefonului devenise, poate, gongul final.

***

Interconectînd sistemul mondial de comunicaţii prin satelit oamenii creează, fără să vrea, desigur, o nouă formă de viaţă, o inteligenţă non-umană care se hrăneşte cu electricitate şi ale cărei motivaţii rămîn de neînţeles pentru ei.

Încercînd să lărgim aria speculaţiilor, ne putem, fireşte, întreba cît de departe ar fi, în înţelegerea noastră, înfăţişarea, comportamentul sau motivaţia (dacă ele ar exista, sau cel puţin ar putea fi definite ca atare) unei inteligenţe artificiale (ar mai putea fi definită astfel?) care ia naştere şi se dezvoltă pe o planetă adecvată, aşa cum inteligenţa lui Homo Sapiens a găsit adecvată planeta Pămînt?

Se pare că Arthur Clarke are, deja, un răspuns foarte convingător.